

METAALTIJDEN 6

BIJDRAGEN IN DE STUDIE VAN DE METAALTIJDEN

REDACTIE:

S. ARNOLDUSSEN, E.A.G. BALL, J. VAN DIJK, E. NORDE & N. DE VRIES

STICHTING METAALTIJDENONDERZOEK NEDERLAND

This is a free offprint – as with all our publications the entire book is freely accessible on our website, and is available in print or as PDF e-book.

www.sidestone.com

METAALTIJDEN 6

BIJDRAGEN IN DE STUDIE VAN DE METAALTIJDEN

REDACTIE:

S. ARNOLDUSSEN, E.A.G. BALL, J. VAN
DIJK, E. NORDE & N. DE VRIES

G E M E E N T E

Nijmegen

Afdeling Stadsontwikkeling
Bureau Archeologie en Monumenten

© 2019 individual authors

Published by Sidestone Press, Leiden
www.sidestone.com

Lay-out: Sidestone Press
Cover design: Stijn Arnoldussen
Photograph cover: IJzertijdpotje met pseudo-schrift (sgraffito),
uit: Van den Broeke (deze bundel)

ISBN 978-90-8890-864-4 (softcover)
ISBN 978-90-8890-865-1 (hardcover)
ISBN 978-90-8890-866-8 (PDF e-book)

Inhoudsopgave

Mens, mobiliteit en materiële cultuur: Peter van den Broeke's bijdragen aan studie van de metaaltijden	9
Stijn Arnoldussen, Eugene Ball, Joyce van Dijk, Eric Norde & Nynke de Vries	
Pots, people and prehistoric mobility: Peter van den Broeke's contributions to the study of Later Prehistoric communities	12
Stijn Arnoldussen, Eugene Ball, Joyce van Dijk, Eric Norde & Nynke de Vries	
Een leven vol scherven, groter dan 1 cm²	17
Liesbeth Theunissen	
De Nijmeegse prehistorie in kaart gebracht	25
Antoinet Daniël & Harry van Enckevort	
Een uitstapje naar de steentijd. Werktuigen van bot en gewei uit Midden-Limburg	37
Leo B.M. Verhart	
Neolithische invloed op de ijzertijdpottenbakker? Mysterieuze versiering op ijzertijdaardewerk	47
Simone Bloo	
Een versierde stenen hamerbijl uit Putten	59
Erik Drenth & Peter A.C. Schut	
Nederzettingsaardewerk uit de late bronstijd in het land van Berkel en Schipbeek	75
Ivo Hermsen & Huub Scholte Lubberink	
Down by the River. A Late Bronze Age full-hilted sword from the river Meuse near Thorn and Wessem	113
Luc W.S.W. Amkreutz, David R. Fontijn & Valerio Gentile	

Forgotten Barrows – preliminary conclusions from the 2018 fieldwork at Baarlo-de Bong and Venlo-Zaarderheiken (NL)	123
David R. Fontijn, Richard Jansen, Lucas Meurkens, Arjan Louwen & Quentin P.J. Bourgeois	
Portret van een ‘Germaansche’ urn uit Deelen	133
Jorien Jas & Leendert Pieter Louwe Kooijmans	
‘Bend it like Beckham’: Iconische halsringen (Wendelring-type) uit de 6e eeuw v. Chr. uit Ermelo en Uddel	149
Emile Eimermann & Janneke Zuyderwyk	
Wat is vroeg? Aardewerk uit de achtste en zevende eeuw voor Chr. in Noordoost-Nederland	163
Ernst Taayke	
Hoe troep van de voorouders dateringen kan maken of breken	175
Harry Fokkens	
Een ijzertijdboer zaait huttentut (<i>Camelina sativa</i>)	185
Corrie C. Bakels	
Appreciating the little sherds in life...On crumbs, sherds and pottery fragmentation	193
Stijn Arnoldussen & Karen M. de Vries	
De weerspiegeling van de levenscycli van huis en huishouden in zwervende ijzertijderven rondom de Maasmonding	217
Cees Koot	
Identity and innovation in the Iron Age. Regional brooch tradition studied through private finds	237
Stijn Heeren, with a contribution by B. van Os and H. Huisman	
Zoutzieders in Vlaardingen omstreeks 250 v.Chr.	249
Robert M. van Heeringen, Steven Brussé & Nicole de Koning	
Where to and why? Thoughts on the meaning of the Valtherbrug bog trackway	259
Wijnand A.B. van der Sanden	
Self-made Roman. Handmade pottery as a marker of identity	283
Roderick C.A. Geerts	
Een proeve van protohistorie? Tekens op laat-prehistorisch aardewerk uit Valkenswaard en Lent	291
Peter W. van den Broeke	
Overzicht van auteurs Metaaltijden 6	309

Portret van een 'Germaansche' urn uit Deelen

Jorien Jas & Leendert Pieter Louwe Kooijmans

Trefwoorden: Schilderij, urn, ijzertijd, Deelen, Jacob Craandijk, Piet Schipperus, Victor De Stuers

Keywords: Oil painting, urn, Iron Age, Deelen, Jacob Craandijk, Piet Schipperus, Victor De Stuers

Beste Peter,

Bij je afscheid bied ik je hierbij, samen met Jorien Jas, een eenvoudige urn aan met een bijzonder verhaal, vereeuwigd in olieverf.¹ Voor de datering ervan deed ik niet tevergeefs een beroep op jouw enorme kennis van het ijzertijd-aardewerk, net zo als je me zo'n 45 jaar geleden reeds hielp als assistent op de Hazendonk. Tja, de jaren verstrijken maar goede vriendschappen blijven bestaan.

Leendert

Portret van een pot

In de bibliotheek van kasteel Rosendael, hangt boven de zware deur die naar de middeleeuwse muurtrap leidt, een sfeervol en uitzonderlijk schilderij. Tussen de rijk met familieportretten gevulde kasteelmuren valt dit schilderij op door de afwijkende voorstelling: het is het portret van een grove urn, rechtsonder gesigneerd: P.A. Schipperus. Volgens het etiket op de achterzijde is de pot een Afbeelding eener Germaansche urn

---

¹ In iets aangepaste vorm zal dit artikel ook verschijnen in *Bijdragen en Mededelingen Gelre* 110, 2019.

Afbeelding 1. Schilderij met voorstelling van een urn, rechtsonder gesigeneerd P.A. Schipperus, inv.nr. GK5770, olieverf op doek, 46,5 x 38 cm. Detail (rechtsboven): het etiket op de achterkant van het schilderij met herkomst en datum van de vondst: 'Delen 6 mei 1882' (foto's: Geldersch Landschap & Kasteelen inv. nr. GK 5770).

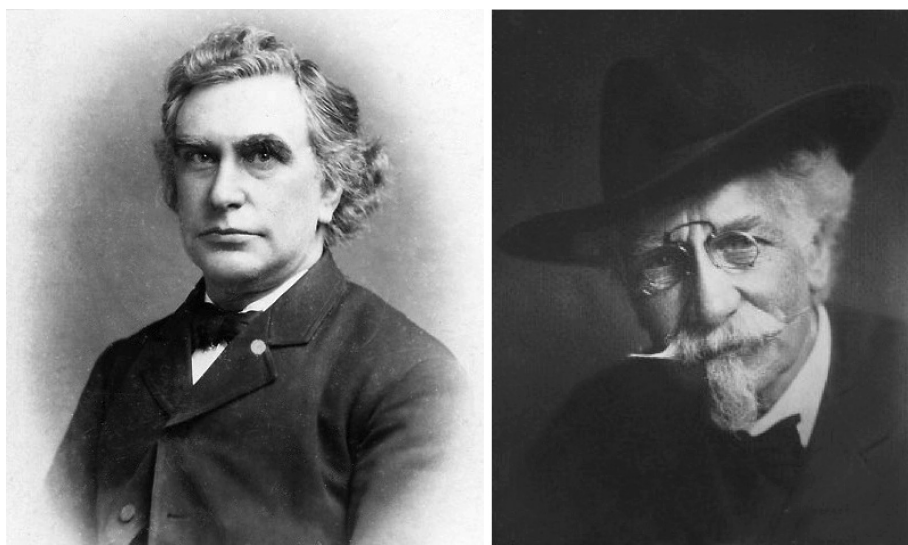
Figure 1. Painting depicting an urn, signed in the lower right corner P.A. Schipperus, inv. nr. GK5770, oil on canvas, 46,5 x 38 cm. Inset (top right): the label at the back of the painting with the origin and the date of the find: 'Delen May 6 1882' (photos: Gelderland Trust inv. no. GK 5770).

gevonden in de heide onder Delen op 6 mei 1882 (afb. 1).² Met andere delen van de oorspronkelijke inboedel van de bibliotheek is het schilderij achtergebleven op kasteel Rosendael. Het overleefde daar de Tweede Wereldoorlog en het einde van het kasteel als adellijke residentie. Een foto uit 1981 toont de ravage in de bibliotheek na de oorlog en na het vertrek van de laatste bewoners. Het schilderij is staand op de grond te zien, geleund tegen het biljart (Bierens de Haan 1994, 247).

'Wij hebben er al een!'

Deelen behoorde in de tijd van de opgraving, tot het bezit van Ada Catharina barones Torck kasteelvrouwe van Rosendael. Zij bezat grote delen van de Veluwe en was de grootste grondbezitter van Gelderland. Na haar huwelijk met Reinhard Jan Christiaan van Pallandt bleek zij in staat haar grondbezit verder uit te breiden (Van Cruyningen 2018, 104, 105, 107). Uit de goed gedocumenteerde vondstgeschiedenis van de Deelse pot blijkt echter dat niet de kasteelbewoners het initiatief namen tot de opgraving op hun terrein, maar de plaatselijke logementhouder.

Dominee Jacob Craandijk, auteur van de toen populaire boekenreeks 'Wandelingen door Nederland met pen en potlood' heeft er uitvoerig verslag van gedaan (Craandijk 1884, 35-42). Zijn vriend en medewandelaar, de kunstschilder Pieter Adrianus

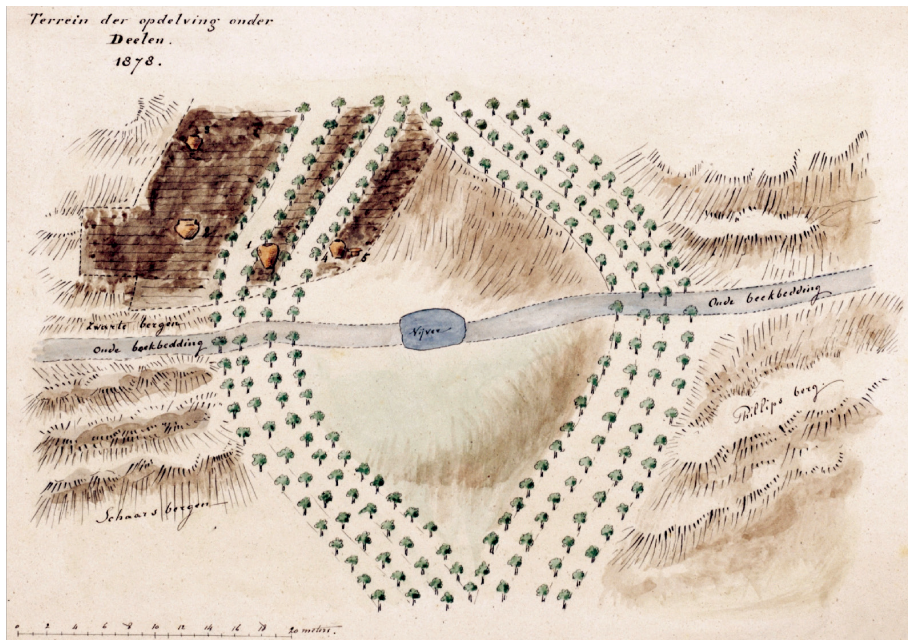

Afbeelding 2. Links: ds. Jacobus Craandijk (1834-1912) (foto A. Böeseke, Rotterdam). Rechts Piet Schipperus (1840-1929), kunstschilder (Nationaal Archief Den Haag, archief inventaris 2.24.05.02, inventaris nr. 024-0053).

Figure 2. To the left: Rev. Jacobus Craandijk (1834-1912) (photo A. Böeseke, Rotterdam). To the right: Piet Schipperus (1840-1929), artist (National Archive The Hague, Archive inventory no. 2.24.05.02, inventory no. 024-0053)

2 Het eigentijdse etiket is geplakt op het spieraam van het schilderij (collectie van Geldersch Landschap & Kasteelen, inv.nr. GK 5770.)

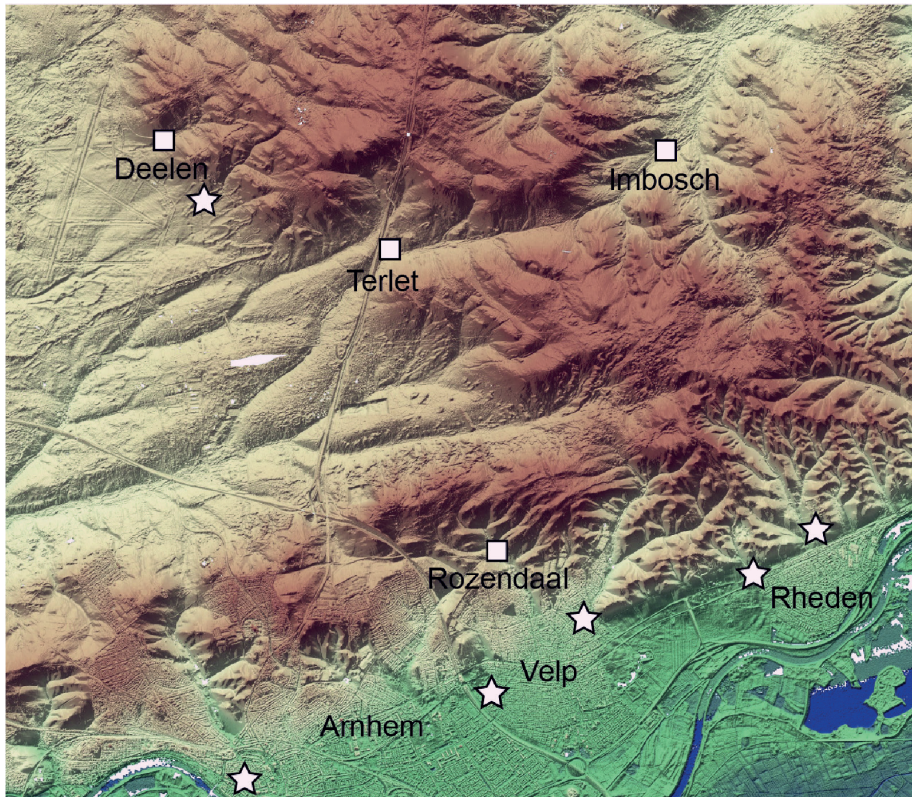
Afbeelding 3. Situatietekening van zijn opgravingsterrein bij Deelen in 1878 door Willem Pleyte, teruggevonden na een verborgen bestaan van 140 jaar. Weergegeven is de ligging ten opzichte van boomrijen langs de Hooilaan en de nog steeds bestaande 'waterkolk'. De vindplaats van elke urn is aangegeven met een klein icoontje en zijn vondstnummer (Archief Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Figure 3. Sketch of the surroundings of the excavation by Willem Pleyte 1878, refound after a hidden existence for 140 years. We see the location in relation to the tree rows along the Hooilaan and the still existing 'water pool'. The find spot of each urn is indicated by a small picture and its number (Archive of the Cultural Heritage Agency of the Netherlands).

Schipperus, verzorgde de illustraties voor deze serie en vervaardigde ook het schilderij (afb. 2). Niet alleen het potlood bij de pen dus, maar in dit geval ook het penseel. De beide wandelaars logeerden destijds in het logement van Rozendaal, beheerd door Abraham Kraijesteijn, die bijzonder geïnteresseerd was in de archeologie (Van Toorn 1999; De Wit 2008).³ Hij had een paar jaar eerder het urnenveld bij Deelen ontdekt en daar in 1878 en 1880 samen met Willem Pleyte van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden opgravingen uitgevoerd. Pleyte maakte bij die gelegenheid twee kaartjes, een met de ligging van Deelen en een tweede met de plaats van vondsten ten opzichte van een waterkolk, die nog steeds bestaat. Voor die tijd heel modern (afb. 3). Hierdoor kunnen we nu de exacte locatie van het urnenveld op een moderne ondergrond aangeven, met de plaatsen die in dit verhaal een rol spelen (afb. 4).

Zo werd in mei 1882 het plan gesmeed om – in de woorden van Craandijk – 'het geluk nogmaals te beproeven' Daartoe organiseerde Kraijesteijn, op zaterdag 6 mei,

3 In de correspondentie en publicaties komen we uiteenlopende spellingen van zijn naam tegen, maar de juiste lijkt 'Kraijesteijn' te zijn, zoals door hemzelf gebruikt in zijn ondertekening, maar hij gebruikt briefpapier met 'Kraijestein' en we vinden ook Krayesteyn.

Afbeelding 4. AHN-beeld van de ZO-hoek van de Veluwe met de plaatsen genoemd in de tekst en geregistreeerde urnvondsten (sterren; naar Verlinde & Hulst 2010).

Figure 4. LIDAR image of the SE-Veluwe with the places mentioned in the text and recorded find locations of urns (stars; after Verlinde & Hulst 2010).

voor Craandijk een expeditie naar de buurtschap Deelen, zo'n zeven kilometer naar het noordwesten. Daarbij kreeg hij met dank aan Reinhard Jan Christiaan baron van Pallandt van Rosendaal, zijn landheer, hulp van de bosarbeiders uit de Imbosch die ook in 1880 hadden mee gegraven (afb. 5).⁴ Het is het aardigst om Craandijk daarover zelf in zijn bloemrijke proza te laten vertellen (Craandijk 1884, 53, 57; Addink-Samplonius 1983).

We lezen dat de urn van het schilderij al was gevonden vóór het gezelschap ter plaatse was:

‘Zie, daar staan reeds de mannen uit den Imbosch. Zij maken front met de geschouderde spaden. “Wij hebben er al een”, klinkt het bemoedigend. Inderdaad zij hebben er al een, en een fraaie goed bewaarde urn is het! Een groote veldkei ligt erin. Voorzichtig wordt de vondst ter zijde gesteld om straks, als wij in huis zijn gekomen, met overleg te worden onderzocht.’

4 Het is de afsluiting van een reeks opgravingen. Zie hiervoor Louwe Kooijmans 2019.

Afbeelding 5. Boven: Mannen uit de Imbosch, Terlet en Rozendaal, als drijvers bij een jacht bij kasteel Rosendael rond 1930. Zij zijn allen bij name bekend en directe nazaten van de gravers op Deelen. Van de gravers zelf hebben we helaas geen afbeelding, maar in de tussentijd was er weinig veranderd (Particuliere collectie, foto: Geldersch Landschap & Kasteelen). Onder: Groepjes opgravers op de Deelense heide in 1882. Houtskooltekening van Piet Schipperus (uit: Craandijk 1884).

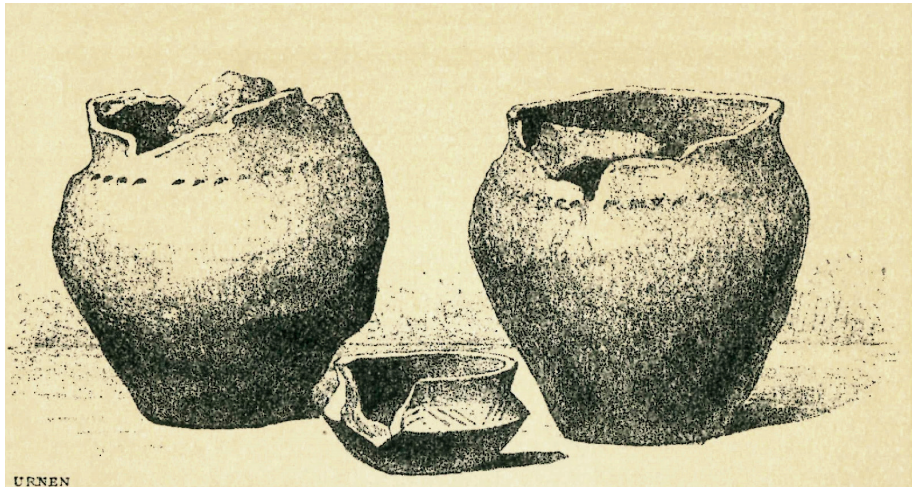
Figure 5. Top: Men, recruited from the hamlets of Imbosch, Terlet and Rozendaal as beaters in a hunt near the castle of Rosendael around 1930. They are all identified by name and the direct descendants of the excavation assistants at Deelen. We unfortunately have no picture of the workmen themselves, but little had changes in the meantime (Private collection, photo: Gelderland Trust). Bottom: Small groups of excavators at Deelen Heath in 1882. Charcoal drawing by Piet Schipperus (from: Craandijk 1884).

De oogst van één dag graven is uiteindelijk drie urnen ‘in goede staat’: een grote en twee iets kleinere, die zwarter van kleur zijn en 19 cm hoog. Eén ervan was net als de grote urn versierd met vingerindrukken ‘aan de rand’. Er waren ook nog 3 à 4 urnen die ‘geheel vergaan en gebroken’ waren, in een waarvan een klein bakje met versierde rand werd gevonden. Het bakje en de twee kleine urnen werden door Schipperus ver-eeuwigd en afgebeeld in de ‘Wandelingen’, maar de urn van het schilderij staat daar niet bij (afb. 6).⁵

Het schoonmaken van de ‘grote urn’ wordt in detail beschreven en daarbij blijkt het om een bijzondere begraafing te gaan.

5 Op de houtskooltekening in ‘Wandelingen’ bezitten *beide* urnen overigens een rij vingertopindrukken.

Afbeelding 6. De beide andere in mei 1882 opgegraven urnen en het 'bakje'. Houtskooltekening van Piet Schipperus (uit Craandijk 1884).

Figure 6. The other two urns and the cup excavated May 1882. Charcoal drawing by Piet Schipperus (from: Craandijk 1884).

‘Voorzichtig tusschen hooi gepakt in een mand, die anders het edele druivennat der wijnbergen van Champagne pleegt te bevatten, worden zij meegevoerd naar huis. En na den maaltijd, door den gullen gastheer bereid, worden zij zorgvuldig onderzocht, geledigd, opgemeten. ‘De gezellige lamp verspreidt haar stralen over de groote tafel, waarop de overblijfsels uit overoude tijden staan. Het gansche gezin is er om heen geschaard en een der dochterkens des huizes verleent als meetster haar diensten.⁶ Hoe vast is in de loop der eeuwen de inhoud der urnen tezamen gepakt. Hoe zijn er de wortels der planten dooreen gegroeid; soms zijn zij door ’t omkleedsel heengedrongen. ’t Vereischt groote zorg om niets te beschadigen. Zonderling, – als eindelijk de groote kei uit de eerst gevonden urn kan worden verwijderd, blijkt het, dat hij gansch vergaan is. In kleine stukken valt hij uit elkander, terwijl de grove gebakken klei veel beter weerstand heeft geboden. De urn – 30 c.m. hoog, aan den rand 24 c.m. in doorsnee, op het dikste gedeelte 94 c.m., aan den voet 39 c.m. in omtrek – is goed bewaard, ruw gevormd en alleen aan den rand met een’ ring van kunsteloze indrukksels versierd.⁷ Op den bodem waren twee kleine urnen schuin tegen elkaar geplaatst. Zij zijn door de kei ingedrukt en gebroken, maar voor het overige nog in hun geheel terug te vinden.’

6 Kraijesteijn had zes dochters; De Wit 2008.

7 Uit andere teksten blijkt dat we ‘aan de rand’ hier moeten lezen als ‘onder de rand’.

De kei in de urn

Craandijks beschrijving en de opgegeven maten komen precies overeen met de verhoudingen van de pot op het schilderij.⁸ Daarmee is die zonder twijfel te identificeren als de grote van de drie gevonden urnen. Een hoogte van 30 cm is overigens een heel gangbare maat voor zo'n urn.

Craandijks relaas over de kei klinkt ongeloofwaardig: een kei in een urn is wel heel vreemd en welke 'kei' valt nu spontaan uit elkaar? Het zal in feite om aaneen gekitte crematieresten gaan, wat vaker voorkomt. Zo werden in Haps-Kamps Veld crematies gevonden als festen Klumpen kalzinierten Knochen met daarin kleine stukjes houtskool (Verwers 1972, 40). Maar wat Craandijk schrijft is wel een interessante observatie. Het lijkt inderdaad om een bijzondere begravingsvorm te gaan. Waren er twee kleine urnen in deze grote pot geplaatst, elk met een crematie? Deze vraag hield Craandijk kennelijk bezig. In een brief aan Pleyte d.d. 18 mei 1882 schrijft hij:

'Onze vriend Kraijesteijn verhaalde mij, dat hij voor een paar jaar met u daar een 15 tal urnen opgegraven had, thans op 't Leids Museum. Zou ik u beleefdelijk omtrent dien vondst enige nadere opgaven mogen vragen? Uw kennis daarvan kan voor mijn doel van belang zijn en tevens kan ik daar dan mededeling van doen. Zijn de beenderen nl. onderzocht en bleek 't in dat geval nl., of er vrouwen en kinderen bij waren? Ik zal trachten omtrent de door ons gevondenen dat te weten te komen. Maar zij zijn erg in stukken. Wat kan het bijzetten van een steen tussen urnen in eene grote betekenen? Wellicht dat daarin meer dan één lid derzelfde familie in verzameld is? Geeft het ook eenig licht, dat de urnen niet in terpen maar in den grond zijn gevonden. Kan daaruit iets omtrent den sterften worden opgemaakt?'

Craandijk stelt niet zo'n vreemde vraag, want Pleyte's voorgangers, Caspar Reuvens en Leonhardt Janssen, lieten menselijke resten uit hun opgravingen al analyseren door de Leidse hoogleraar anatomie Gerard Sandifort, óók crematieresten uit grafheuvels, zoals die van het Uddelermeer (Janssen 1844; Pleyte et al. 1889, 12-15). Maar bij Pleyte lezen we hierover niets. Zijn respons kennen wij niet. Hij zal op al deze vragen het antwoord schuldig zijn gebleven.

Pleyte maakt echter wel een opmerking, over de urnen die hij zelf twee jaar eerder opgroef en die waren afgedekt met grote scherven. Hij schrijft over gekraakte kleine urnen onderin de grote pot: 'Ik gis dat deze laatste gedeelten van urnen zijn geweest en als deksel der groote urne hebben gediend.' (Pleyte 1889, 64). Craandijk zegt echter duidelijk dat de potjes min of meer compleet waren en onderin de grote urn geplaatst, onder de 'steen', dat wil zeggen onder de crematieresten.

Van de Veluwe is één vergelijkbare vondst te noemen: een Harpstedter urn, hoog 34 cm, met daarbij twee vrij kleine kommen, gevonden bij een opgraving van de ROB te Ede-Zuid Ginkel in 1968. Zij bevonden zich in een grafkuil (nr. 24) zonder om-

---

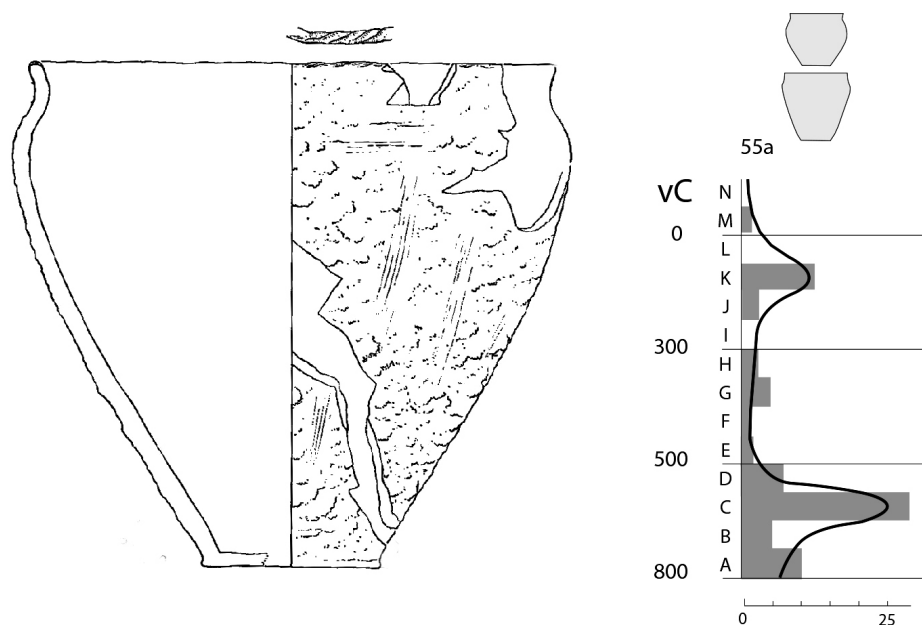
8 Craandijk geeft voor de grootste omtrek 94 cm en voor de omtrek van de voet 39 cm, maar die hebben we hier omgerekend met $D = 2\pi R$ tot maten die met het schilderij vergelijkbaar zijn.

9 Rijksmuseum van Oudheden, archief Pleyte.

ringende structuur. Er wordt helaas niet aangegeven of de kommen zich naast of in de grote urn bevonden (Verlinde & Hulst 2010, 185, 145 en 20).

Een schilderij als dank?

Het is curieus dat het schilderij van de urn nergens wordt genoemd, het komt niet voor in de inventaris die in 1921 van de kasteelinboedel werd gemaakt en ook niet in de eigentijdse publicaties en correspondentie.¹⁰ Het moet vrij kort na de opgraving zijn gemaakt en mogelijk zelfs tijdens het korte verblijf van de wandelaars ter plaatse. De pot is namelijk (nog) niet ‘gerestaureerd’, dat wil zeggen dat de ontbrekende delen nog niet zijn aangevuld met gips. We weten ook niet hoe het schilderij in het bezit van de Van Pallandts is gekomen. Het is goed mogelijk dat het door Craandijk en Schipperus cadeau is gedaan aan Kraijesteijn als dank voor de gastvrijheid. Artistieke gasten lieten hun kunstwerken achter ter aanvulling van de welbekende schilderijencollectie in het hotel. Kraijesteijn kan het schilderij vervolgens hebben geschonken aan de baron of

Afbeelding 7. Urn van het vormtype 55a uit Oss (links) en de frequentieverdeling (rechts) van dit type van periode A (achtste eeuw voor Chr.) tot N (eerste helft tweede eeuw na Chr.). De datering van de Deelense urn in het begin van dit traject is op een aantal andere kenmerken gebaseerd (naar Van den Broeke 2012, figuren 3.20 en 3.30).

Figure 7. Urn of form type 55a from Oss (left) and the frequency (right) of this type from phase A (eighth century cal BC) to N (first half of the second century AD). The dating of the Deelen urn to the beginning of this trajectory is based on additional characteristics (after Van den Broeke 2012).

¹⁰ Collectie Geldersch Landschap & Kasteelen, inv.nr. GK 16414. In de correspondentie komt het schilderij niet voor en ook in Bierens de Haan 1994 niet.

barones. Een ander optie is dat Craandijk en Schipperus het schilderij direct aan het echtpaar Van Pallandt-Torck hebben geschonken. Mogelijk heeft op de achtergrond het idee van Pleyte gespeeld, dat er een directe lijn bestond tussen het urnenveld en de Heren van Deelen in de vorm van de Hessenwegen, waarmee de urn ook de oorsprong van Rosendael vertegenwoordigde (Louwe Kooijmans 2019).

Niet 'Germaansch'

Rest de vraag naar de ouderdom van de urn. Indertijd stonden dergelijke urnen bekend als 'Germaans', een algemene term voor vóór-Romeins. Inmiddels zijn we een stuk verder en is het mogelijk om de urn betrekkelijk nauwkeurig te dateren rond de overgang van de Late Bronstijd naar de Vroege IJzertijd, in kalenderjaren de achtste eeuw voor Chr. (Van den Broeke 2012, 36, 74 en 87). De basis daarvoor is het aardewerk uit de grote opgravingen in Oss-Ussen. Onze urn behoort daarin tot het vormtype 55a, een emmervorm met hoge schouder. Die kennen we in wisselende frequentie uit de hele ijzertijd (afb. 7). Maar het ontbreken van een geruwd (zgn. besmeten) oppervlak, de gladde rand en de omlopende rij vingertopindrukken op de buikroning impliceren een vroege datering, in de beginfase.¹¹

Van geen van de drie in 1882 opgegraven urnen kennen wij de huidige verblijfplaats.¹² De illustratie en het schilderij zijn de enige documenten die ons resten. We weten alleen dat baron Van Pallandt de grote urn cadeau heeft gedaan aan niemand minder dan Victor de Stuers, bekend als rijksreferendaris van de kunsten en als grondlegger van de Monumentenzorg in ons land (Perry 2004).

Een geschenk voor Victor de Stuers

Grote plakboeken in het Rijksmuseum van Oudheden bevatten alle documenten die Pleyte gebruikte bij de samenstelling van zijn grote werk 'De Nederlandsche Oudheden van de oudste tijden tot op Karel den Groote', inclusief ingekomen brieven en postkaarten rond het onderzoek in Deelen. Zo krijgen we gedetailleerde kijk op de gang van zaken, de persoonlijke verhoudingen en de organisatie van een 'opgraving' in de nadagen van het Antiquarianisme, kort vóór de introductie van de moderne opgravingssystematiek.

Op 14 mei 1882, dus kort na de opgraving schrijft Kraijesteijn een brief aan Pleyte met een verzoek en een wat moeizaam geformuleerd voorstel, dat hierop neerkomt: baron Van Pallandt zou graag op korte termijn een urn van Deelen cadeau doen aan jhr. mr. Victor de Stuers (afb. 8). Of Pleyte een van de vijftien urnen die reeds in bezit van het Museum zijn daarvoor wil afstaan in ruil voor twee gebroken urnen uit de opgraving van Craandijk? Het Museum kan die dan 'weder oplappen'. Waarschijnlijk bedoelt Kraijesteijn hier de twee kleine urnen. Die zien er op de tekening wel beschadigd maar niet ernstig gebroken uit. Anderzijds waren de andere potten 'niet alleen gebroken, maar ook 'geheel vergaan'. Maar waarom een urn aan De Stuers?

---

11 Van den Broeke in een e-mail van 13.08.2018.

12 Zij bevinden zich in elk geval niet in de verzamelingen van het Rijksmuseum van Oudheden, van de Gelderse Archeologische Stichting, van het Gemeentemuseum Arnhem,

Urn deel

KRAIJESTEIN & Co.
Wijnhandelaars.
ROSENDAAL bij V.E.L.P.

ROSENDAAL, den 31 Aug 1882

Maar de Heer!

Vergeef mij dat ik niet tegelijk
met de verzending der urn heb
geantwoord, ik had in die dagen
succesvolijk de ~~de~~ Najrac en Apul
hier geloopt en was nog al een
en wakte -

de Urn is aangekomen, zoo mooi
geïmboord dat ik die niet durfde
uitspreken - ik heb de kist voer
gesloten en aan Bo. v. D. gezonden
met het begeleidend schryfje van W
aan mij - tot toelichting -
nu heb ik gisteren den Heer v. D.
gesproken, en heeft mij aldus mede
gedeeft, de kist ook niet te heb
uitspreken, maar die een nieuw
adres heeft gegeven aan de Heer
Victor de Stours van wie ik
eens belofde had -

Afbeelding 8. Deel van een brief van Kraijesteijn aan Pleyte, d.d. 31 aug. 1882, waarin hij de goede ontvangst van de gerestaureerde urn bevestigt (foto Rijksmuseum van Oudheden).

Figure 8. Part of a letter by Mr. Kraijesteijn to Dr. Willem Pleyte, dated 1882, August 31, confirming the safe arrival of the restored urn. (photo National Museum of Antiquities).

Afbeelding 9. Mr. Reinhardt Jan Christiaan baron van Pallandt (links) en Ada Catherina barones Torck (rechts) door Gabriel Nicolet, 1893. (collectie Brantsen van de Zyp Stichting, Arnhem; in bruikleen aan Geldersch Landschap & Kasteelen).

Figure 9. Mr. Reinhardt Jan Christiaan baron van Pallandt (left) and Ada Catherina barones Torck (right) by Gabriel Nicolet, 1893. (collection Brantsen van de Zyp Foundation, Arnhem; in loan to the Gelderland Trust).

Victor de Stuers was bevriend met het echtpaar Van Pallandt-Torck (afb. 9). Ada correspondeerde met hem en hij tekende in 1885 haar charmante portret.¹³ Vijf jaar eerder stelde hij een inventaris van de familieportretten in kasteel Rosendael op (Bierens de Haan 1994, 282, 228). Ook kende De Stuers Pleyte persoonlijk blijkens de correspondentie. De Stuers verzamelde niet alleen kunst maar ook archeologica. Hij zal zijn belangstelling hebben getoond en Van Pallandt of diens vrouw zullen hem met een urn hebben verrast.

Helaas kennen we het antwoord van Pleyte op de vraag van Kraijesteijn niet, maar het is niet waarschijnlijk dat Pleyte een van de museum-urnen voor dit doel heeft weggegeven. Er werden wel eens voorwerpen geruild met andere musea, en dat is dan in de inventarisboeken genoteerd, maar van weggeven was nooit sprake. Er lijkt een andere oplossing te zijn gekozen. In zijn 'Nederlandsche Oudheden' schrijft Pleyte dat Kraijesteijn hem een van de urnen [uit de opgraving van Craandijk] toestuurde om die voor Van Pallandt te restaureren en dat die hem vervolgens aan Victor de Stuers had geschonken (Pleyte 1889, 64).¹⁴ Bovendien bericht Kraijesteijn op 23 mei 1882

13 Brieven van Ada Torck aan Victor de Stuers bevinden zich in het Nationaal Archief: Archief Victor de Stuers 2.21.355 inv.nr. 328.

14 Pleyte verrichtte inderdaad zelf restauraties, zoals het aanvullen van ontbrekende delen met gips, en werd daarvoor in zijn necrologie geprezen.

Afbeelding 10. Jhr. Mr. Victor de Stuers (1843-1916) op een bronzen penning, geslagen bij de gelegenheid van zijn vijftienvigjarig ambtsjubileum, bewaard in de collectie van de familie Van Pallandt in kasteel Rosendael. Onder: zijn briefkaart aan Pleyte, verzonden 14 januari 1885, met de vraag of hij 'mijn pot uit Rozendaal' (weer) wilde plakken.

Figure 10. Jhr. Mr. Victor de Stuers (1843-1916) on a medal coined at the occasion of the celebration of his silver jubilee in public service. Below: his postcard to Pleyte, dated 1885, January 14, with his request to glue his 'Rozendaal urn' (again).

dat de gebroken urnen [meervoud!] naar het Museum zijn gezonden met daarbij een kwitantie van f. 17,50, en: 'als ze klaar zijn zal ik ze gaarne ter dispositie van de Heer van Rozendaal terug ontvangen'.

Drie maanden later is 'de urn' [enkelvoud!] weer terug in Rozendaal. Hij is zo mooi geëmballeerd dat Kraijesteijn hem niet durfde uit te pakken, maar de kist met het begeleidend schrijven weer sloot en deze doorstuurde aan Van Pallandt, die hem op zijn beurt doorzond naar De Stuers.¹⁵ Uiteindelijk heeft die in elk geval een urn gekregen, een bijzondere nog wel, waarop hij kennelijk was gesteld, want een paar jaar later, op 14 januari 1885,¹⁶ stuurt De Stuers eigenhandig een briefkaart aan Pleyte met onder meer: 'ik zend u [er is tussengevoegd: 'bij open water', het is immers midden winter!] mijn pot uit Rozendaal, die gij beloofdet te zullen plakken' (afb. 10). Was de gerestaureerde urn opnieuw gebroken?

Zo krijgt De Stuers geen museum-urn, maar een van de urnen uit Craandijks opgraving, gerestaureerd door Pleyte persoonlijk. Alles overziende lijkt het museum te hebben aangeboden de drie urnen voor genoemd bedrag 'op te knappen' en is eerst de urn voor De Stuers afgeleverd. Voor de twee andere potten ontbreekt de retourmel-

15 Kraijesteijn aan Pleyte 31 augustus 1882. Hij spreekt in dezelfde brief overigens ook van 'een mand'.

16 Datum poststempel.

ding, maar niet alles is in het Pleyte-archief bewaard en het staat vast dat deze urnen niet in de inventaris van het Museum zijn opgenomen.

Een droevig einde

Hoewel aanvankelijk bij de kasteelbewoners de belangstelling voor de archeologie ontbrak, bracht deze geschiedenis daarin verandering. In zijn brief van 14 mei vertelt Kraijesteijn dat baron Van Pallandt het plan had opgevat voor de oprichting van een museum in Rozendaal en voor nieuwe grootschalige opgravingen in Deelen. Het is er echter allemaal nooit van gekomen. Het is mogelijk dat de andere urnen in het kasteel werden bewaard voor het toekomstige museum of anders in het hotel zijn opgesteld. Het is niet waarschijnlijk dat Kraijesteijn zijn 'landheer' en diens aanzienlijke relatie met een van de twee kleine urntjes heeft afgescheept. Met andere woorden: de 'grote urn' is in 1882 cadeau gedaan aan Victor de Stuers en zal door hem in zijn verzameling archeologica moeten zijn opgenomen. In de handgeschreven inventaris die De Stuers vanaf 1876 tot aan zijn dood heeft bijgehouden wordt de urn echter niet vermeld.¹⁷ Zijn bezittingen zijn uiteindelijk terecht gekomen in kasteel De Wiersse, dat hij in 1893 als woonhuis kocht van de erfgenamen van zijn vrouw Aurelia Cornelia barones van Limburg Stirum. Het is mogelijk dat de urn daar alsnog tevoorschijn komt.

Ook van de beide andere urnen loopt het spoor dood. In het hotel hebben eventuele urnen alle verbouwingen en veranderingen in de loop van de tijd niet overleefd. Het wisselde een paar maal van eigenaar en functie, werd herhaaldelijk verbouwd, is in 1941 gevorderd en in het 'rampjaar 1945' bleef uiteindelijk niets behouden (Van Toorn 1999; De Wit 2008). In 1989 is het inclusief de gehele inventaris verkocht en in april 1990 geveild. Het is vervangen door een nieuw gebouw, de 'Hunting Lodge', waarin niets meer herinnert aan het verleden. Gelukkig beschikken we nog over het verhaal van Craandijk, over de tekeningen van Schipperus en over zijn bijzondere schilderij.

Dankwoord

Voor zeer gewaardeerde hulp bij deze studie dank wij Peter van den Broeke (gemeente Nijmegen), Luc Amkreutz en Mariëlle Bulsink (Rijksmuseum van Oudheden), Walter Laan (Archol) en Cornelis van der Bas.

Abstract

In the library of Rosendaal castle, to the east of Arnhem, a rare oil painting of an Iron Age urn can be found, signed by the artist Piet Schipperus. A label on its reverse side tells us that the urn was recovered on May 6th 1882 at Deelen Heath, some miles north of the castle. Schipperus was the companion of reverend Jacob Craandijk, who wrote popular booklets about their joined 'walks with pen and pencil' all over the

---

17 Met dank aan Cornelis van der Bas, oud-conservator en bestuurslid van kasteel De Wiersse en de heer E.V. Gatacre, de huidige bewoner van De Wiersse en nazaat van De Stuers. De bezittingen van De Stuers zijn uitvoerig gedocumenteerd door Van der Laar. Onder de nummers 219 en 222 wordt daarin de inventaris van zijn verzameling vermeld.

country, illustrated by Schipperus. Both were invited for the excavation by the owner of the hotel where they stayed for some days. He had discovered the urnfield several years before and had facilitated earlier excavations by dr. Willem Pleyte, keeper of the National Museum of Antiquities. Craandijk reported in detail on the discovery of the portrayed urn. The landlord of Rosendael was given this painting, the urn itself was presented to Mr. Victor De Stuers, initiator of the care for cultural heritage in the Netherlands, but cannot be traced anymore.

Literatuur

- Addink-Samplonius, M. (red.) 1983. Urnen delven. Het opgravingsbedrijf artistiek bekeken. Dieren: De Bataafse Leeuw, 87-94.
- Bierens de Haan, J.C. 1994. Rosendael, Groen Hemeltjen op Aerd. Leiden: Universiteit Leiden (proefschrift).
- Broeke, P. van den 2012. Het handgevormde aardewerk uit de IJzertijd en de Romeinse tijd van Oss-Ussen, studies naar typonomie, technologie en herkomst. Leiden: Sidestone (proefschrift).
- Craandijk, J. 1884. Wandelingen door Nederland met pen en potlood, Deel 7. Haarlem: Kruseman & Tjeenk Willink.
- Cruyningen, P. van 2018. Het grondbezit in Gelderland omstreeks 1850, Bijdragen en Mededelingen Gelre 109, 95-110.
- Janssen, L.J.F. 1843. Oudheid en afkomst der grafheuvelen afgeleid uit hunnen inhoud. Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde 4, 13-24.
- Louwe Kooijmans, L.P. 2019. Dr. Willem Pleyte en zijn opgraving van het urnenveld bij Deelen. 1845-1889, Gelre 110, in voorbereiding.
- Perry, J. 2004. Ons fatsoen als natie – Victor de Stuers 1843-1916. Amsterdam: Sun.
- Pleyte, W. 1889. Nederlandsche Oudheden van de oudste tijden tot op Karel den Groote, deel Gelderland. Leiden: Brill, 62-65.
- Pleyte, W., A. van den Noort & H. Bouwheer 1889. Uddel en Uddeler Heegde. Barneveld: G.W. Boonstra.
- Perry, J. 2004. Ons fatsoen als natie – Victor de Stuers 1843-1916. Amsterdam: Sun.
- Toorn, H. van 1999. Van Logement tot Residence, de geschiedenis van een gerenommeerd hotel 1838-1990. Zonder plaats: prive-uitgave.
- Verlinde, A.D. & R.S. Hulst 2010. De grafvelden en grafvondsten op en rond de Veluwe van de Late Bronstijd tot in de Midden-IJzertijd. Nederlandse Archeologische Rapporten 39. Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Verwers, G.J. 1972. Das Kamps Veld in Haps, in Neolithikum, Bronzezeit und Eisenzeit. Analecta Praehistorica Leidensia 5. Leiden.
- Wit, W. de 2008. Van logement tot residence. Ambt en Heerlijkheid 54.159, 28-33.

